
ЕКОЛОГІЯ, ІХТІОЛОГІЯ ТА АКВАКУЛЬТУРА

УДК 379.84(1-22):504

НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ АГРОТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ

Бабікова К.О. - аспірант, Інститут агроєкології і природокористування НААН України
Ніколаєв К.Д. - науковий співробітник, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Ісаєнко В.М. - д.б.н., професор, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми. Нині все більше туристів прагнуть відпочити поза межами урбанізованого середовища, в тиші та спокої, насолодитись природою, багатством й самобутністю традицій різних регіонів, освоїти для себе нові ремесла та познайомитись із незвичним для них способом життя. Це стає можливим завдяки розвитку агротуристичної діяльності на селі, яка досить широко розповсюджена в європейських країнах, а, останнім часом, і в Україні.

Орієнтація туристичної індустрії на сільські регіони спричинена факторами, які зумовлені: проживанням третини населення в сільській місцевості, переважна більшість якого не має роботи; складним соціально-економічним становищем селян; низьким рівнем ефективності сільського господарства; малорозвиненою інфраструктурою; наявним та, на жаль, не використаним потенціалом для розвитку туристичної діяльності на селі (вільний, незадіяний житловий фонд, унікальність та неповторність місцевих традицій, звичаїв, культури, побуту тощо); відносною віддаленістю від великих промислових підприємств (особливо це стосується Західного регіону) тощо [2].

Виходячи з цього, агротуристична діяльність може стати одним з ключових механізмів на шляху до відродження українського села, подолання економічної кризи та бідності, покращення матеріального становища сільських родин, вирішення соціальних, демографічних та агроєкологічних проблем.

Стан вивчення проблеми. Питанням розвитку та організації агротуристичної діяльності присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: В. Васильєва, П. Горішевського, В. Головацької, Н. Кудли, М. Рутинського, Я. Маєвського, Л. Пшезборської, М. Снайдера та інших [5-12]. Проте нині, на жаль, серед провідних науковців не має єдиного комплексного підходу до трактування цього поняття, оскільки агротуризм у нашій країні лише почав розвиватися.

Мета досліджень – визначити необхідність нормативного забезпечення агротуристичної діяльності для збалансованого розвитку сільських регіонів.

Методи досліджень. Аналіз та синтез – вивчення практичних, теоретико-методичних аспектів розвитку агротуризму; статистичний – отримання та обробка первинних статистичних даних щодо динаміки розвитку агротуризму в регіонах України; прогноз і узагальнення – створення екологічного паспорта сільської (агро) садиби.

Результати досліджень. Агротуризм – один із найпоширеніших напрямів туристичної активності в сільській місцевості. На нашу думку, *агротуризм* – це різновид сільського туризму, який організовується в сільській місцевості, в межах діючого особистого селянського господарства і може здійснюватися у двох формах:

активній – пішохідні та кінні прогулянки, полювання, риболовля, збір лікарських рослин, грибів чи ягід, участь у сільськогосподарських роботах (виращування сільськогосподарських культур, збирання урожаю, догляд за свійськими тваринами, їх годування, випасання тощо) та тематичних (фольклорних) святах, вечорах чи фестивалях;

пасивній - знайомство з побутом, культурою та звичаями як регіону, так і сільської родини, в якій проживає турист, спостереження та участь у праці селян, різних промислах та галузях народного господарства, приготуванні та споживанні страв традиційної кухні тощо.

Головною рисою агротуризму є здійснення туристичної діяльності виключно в межах діючого (особистого) селянського господарства, в якому відпочиваючі (агротуристи) мають змогу самостійно брати участь у технологічних процесах із виробництва сільськогосподарської продукції, догляді та годівлі тварин тощо в поєднанні з відпочинком та оздоровленням.

Перспективи та значення туристичної діяльності в сільських регіонах вже давно визначені. Кожний селянин, займаючись звичною для нього справою, зможе розширити коло своєї діяльності за рахунок: прийому та розміщення туристів, реалізації на місці власноруч вирощеної сільськогосподарської продукції, вдосконалення структури посівів (з урахуванням потреб та чисельності відвідувачів), розширення асортименту овочевих культур, фруктових дерев, ягідників тощо.

Активізація агротуристичної діяльності спонукатиме до покращення благоустрою не лише сільських (агро) садиб, але й вулиць та сіл у цілому, підвищення культурно-освітнього рівня селян та самих туристів.

У підсумку, нами узагальнено значення агротуристичної діяльності, яке в першу чергу отримують туристи, сільське населення, громада та сільські території в цілому за рахунок створення якісного туристичного продукту та послуг (Рис.1.1).

Агротуризм пропонує відвідувачам дещо інше, ніж звичайні моделі туризму, а територіями розвитку та організації можуть бути села, сільськогосподарські ферми, малі міста з характерною архітектурою, побутом, зони відпочинку, національні парки та об'єкти природно-заповідного фонду, лісові території, релігійні та священні місця тощо [1].

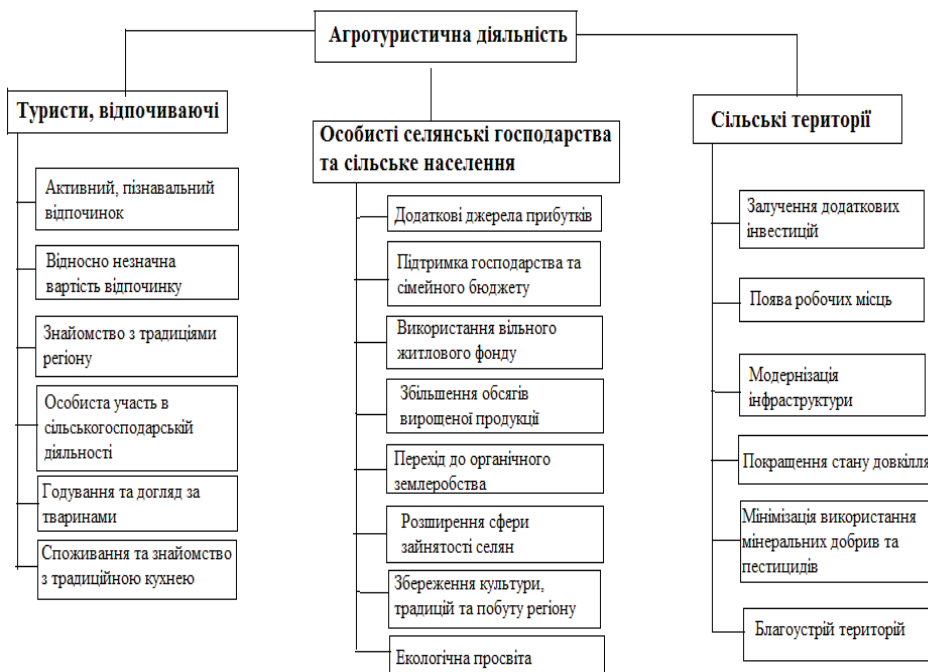

Рис. 1.1 Значення від організації агротуристичної діяльності

Вже нині в межах України лідерами з розвитку агротуризму є Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька, Волинська та Рівненська області, які приваблюють вітчизняних і зарубіжних туристів мальовничими краєвидами, унікальними водними об'єктами, полонинами з буяючим різном'я, мисливськими угіддями, мінеральними водами, чистим повітрям, лісами з ягодами, грибами та лікарськими травами.

Головним завданням на державному та регіональному рівнях залишається проведення маркетингових заходів щодо пропаганди та залучення відвідувачів (особливо іноземних) до відпочинку на селі. Для цього необхідно забезпечити відповідність створюваного агротуристичного продукту та умов відпочинку існуючим національним і міжнародним стандартам якості.

На жаль, досі невирішене питання щодо нормативного забезпечення агротуристичної діяльності в контексті еколого-збалансованого розвитку як сільських територій, так і туристичної галузі в цілому. Щодо спеціального правового регулювання аграрного туризму ситуація залишається складною та невизначеною вже багато років. Так, наприкінці 2004 року Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону України «Про сільський та сільський зелений туризм». Пізніше, 12.04.2007р. у Верховній Раді України було зареєстровано інший законопроект «Про сільський зелений туризм». У 2009 році Міністерство аграрної політики України розробило та оприлюднило на своєму сайті (www.minagro.kiev.ua) проект Закону України «Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність». Нині жодний із зазначених законопроектів так і не був прийнятий вищим законодавчим органом України.

На шляху до збалансованого (сталого) розвитку агротуризму важливе місце має займати екологічна паспортизація як туристичних територій, так і самих сільських (агро) садиб. Наявність такого нормативного документу, як екологічний паспорт дозволить простежувати і фіксувати всі зміни, які відбуваються в навколишньому середовищі під впливом агротуристичної діяльності.

Екологічний паспорт дозволить забезпечувати державний облік об'єктів, задіяних в туристичній сфері, визначати ступінь використання ресурсів природного середовища, проводити екологічну оцінку територій та земельних ділянок, а також встановлювати відповідні норми та правила, щодо раціонального користування природними ресурсами та ведення сільського господарства [3,4].

Нині питання екологічної паспортизації в туризмі досі законодавчо не визначені.

У контексті розвитку агротуризму та екологічної паспортизації важливе значення має вже розроблений паспорт сільського населеного пункту (Наказ Мінагрополітики № 116 від 07 квітня 2011 року), який дозволяє: детально аналізувати існуючі або потенційно можливі зміни стану довкілля, спричинені сільськогосподарською діяльністю; контролювати соціально-демографічну ситуацію на селі; спостерігати за станом та рівнем забезпечення об'єктів соціальної інфраструктури; визначати основні заходи з охорони навколишнього середовища тощо.

Для забезпечення збалансованої агротуристичної діяльності, важливою є розробка типового екологічного паспорта сільської (агро) садиби, яка слугує місцем тимчасового розміщення та відпочинку туристів і є головним предметом їх зацікавленості, приваблюючи як традиційним дизайном та оформленням (в українському стилі), так і можливістю спостерігати та брати участь у всіх сільськогосподарських роботах, які ведуться в її межах.

При створенні екологічного паспорта сільської (агро) садиби, особливу увагу слід звернути на екологічність сільськогосподарської продукції, що виробляється власниками сільських (агро) садиб та яку споживають відпочиваючі;

використання водних ресурсів (об'єми в розрахунку на 1 особу, обсяги скидів забруднювальних речовин, які мають бути зведені до мінімуму, характер забруднення, ефективність їх ліквідації); поводження з відходами (кількість накопичених та утилізованих відходів, місця їх складування); стан земельних ресурсів (площа присадибної земельної ділянки, характеристика посівів та сільськогосподарських культур, забрудненість ґрунтів, використання засобів хімічного захисту рослин та мінеральних добрив тощо); природоохоронні заходи, які проводяться власниками садиб тощо [4].

Виходячи з цього, нами запропоновано проект типового екологічного паспорта сільської (агро) садиби, який має такий вигляд.

Розділ 1 Загальна характеристика сільської (агро) садиби

- 1.1. Місце розташування (країна, область, район, населений пункт)
  - 1.2. Відомості про власника (господаря), форма власності на землю
  - 1.3. Види сільськогосподарської діяльності, яка проводиться в межах садиби
  - 1.4. Площа будинку та присадибної земельної ділянки, саду, поля (чи інших територій, які використовуються для надання туристичних послуг)
  - 1.5. Характеристика ґрунтів у межах присадибної земельної ділянки, їх тип та структура
-

- 1.6. Наявність в межах садиби водних об'єктів (криниця, штучний чи природний ставок, озеро, річка)
- 1.7. Рослинництво (загальна площа посівів сільськогосподарських культур)
- 1.8. Наявність свійських тварин (поголів'я та види), виробництво молока, меду, яєць чи інших продуктів тощо
- 1.9. Віддаленість від автомобільної дороги (автомагістралі), залізничної станції, автовокзалу, аеропорту, річкового чи морського вокзалу, промислових підприємств
- 1.10. Наявність на території відкритого басейну та спортивного (дитячого) майданчика
- 1.11. Наявність транспортних засобів (у тому числі і сільськогосподарського призначення)

Розділ 2 Характеристика будівлі

- 2.1. Кімнати загального користування (площа, тип освітлення, наявність інвентарю, меблів, озеленення, техніки та іншого обладнання)
- 2.2. Кімнати, призначені для прийому туристів (кількість та площа, загальна кількість місць, наявність технічного та санітарного обладнання)
- 2.3. Їдальня чи кухня (розміри, технічне оснащення)
- 2.4. Наявність окремої кімнати для прання
- 2.5. Благоустрій будівлі: (освітлення; опалення (централізоване чи автономне); водопостачання, в тому числі і гаряче (централізоване чи автономне); кондиціонування приміщення; каналізація (централізована, вигрібні ями));

Розділ 3 Екологічний стан та заходи щодо охорони довкілля

- 3.1. Джерела, обсяги та види забруднень від стаціонарних та пересувних джерел (якщо існують)
- 3.2. Земельні ресурси:
  - агроекологічний стан ґрунтів присадибної земельної ділянки;
  - забрудненість ґрунтів важкими металами та засобами хімічного захисту рослин;
  - санітарний стан ґрунту;
- 3.3. Водні ресурси:
  - характеристика джерел забруднення водних об'єктів:
    - а) обсяги скинутих неочищених/мало очищених стічних вод;
    - якість та відповідність питної води існуючим стандартам та санітарним нормам;
    - наявність асенізаційних колодязів (ізольованих від ґрунтових вод).
- 3.4. Якість сільськогосподарської продукції:
  - використання агрохімікатів у городництві та садівництві;
  - забрудненість нітратами, залишками пестицидів та важкими металами;
  - обсяги вирощеної органічної продукції.
- 3.5. Відходи:
  - кількість накопичених побутових відходів;
  - кількість накопичених відходів сільськогосподарського виробництва;
  - наявність на території садиби спеціально обладнаних контейнерів для відходів з попереднім їх сортуванням;
- 3.6. Енергетика:
  - обсяги споживання електроенергії та палива (в розрахунку на одного туриста), наявність лічильників;

- використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій

- 3.7. Економічні витрати на охорону довкілля
- 3.8. Заходи щодо збереження видового, ландшафтного та біорізноманіття
- 3.9. Створення еколого-туристичної карти регіону
- 3.10. Еколого-освітня діяльність

Розділ 4 Туристичний контингент та туристичне обслуговування

4.1. Відомості про туристичний контингент:

- вік туристів, рівень екологічної освіти та культури, соціальний статус;
- середній час перебування в сільській (агро) садибі (кількість ночей);

4.2. Максимальна кількість туристів, які одночасно можуть проживати в садибі

4.3. Допустима кількість туристів, залежно від рекреаційної ємності території

4.4. Наявність атракційних об'єктів поблизу садиби, природно-заповідних територій, екологічних маршрутів тощо

Екологічна паспортизація в агротуризмі має важливе практичне значення, яке полягає у можливості чітко та вчасно оцінювати рівні антропогенних впливів на сільську територію; оцінці рівня впливу від закладів туристичного розміщення (агросадіб); реалізації природоохоронних заходів та оцінці їх ефективності; гармонійному природокористуванню, дотриманню встановлених рекомендацій та вимог чинного законодавства.

Маючи екологічний паспорт та сертифікат про присвоєння відповідної категорії, сільська (агро) садиба буде користуватись більшим попитом серед туристів, а її господарі зможуть забезпечити собі стабільний економічний дохід та підвищити власний культурно-освітній рівень.

Висновки. Підтримка та просування на ринку туристичних послуг одного з найперспективніших (як в соціально-економічному, так і екологічному) видів туристичної активності – агротуризму без наявності відповідного нормативного забезпечення неможлива. В цьому напрямі провідне місце має посісти екологічна категоризація, сертифікація та паспортизація закладів розміщення (сільських (агро) садіб).

На основі нормативної документації можливо не лише запобігти шкоді, завданій довкіллю, але й забезпечити належний рівень якості продукції та самих агротуристичних послуг. Виходячи з цього, вище зазначені питання мають стати у найближчій перспективі провідними в цільових державних і регіональних програмах та забезпечити збалансованість розвитку як сільських територій, так і окремих туристичних регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ісаєнко В.М. Сучасний стан та перспективи розвитку агротуризму на селітєбних територіях України / В.М. Ісаєнко, К.О. // Агроекологічний журнал : Науково-теоретичний журнал. - 2012. - № 2. - С. 101-103.
2. Липчук В. Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку / В. Липчук, Н. Липчук. – Львів : Сполом, 2008. – 160 с.
3. Ніколаєв К.Д. Паспортизація туристичних об'єктів у межах сільських населених пунктів / К.Д. Ніколаєв, К.О. Бабікова, В.М. Ісаєнко // «Зелена економіка»: перспективи впровадження в Україні: матеріали Міжнародної конференції. – К. : Центр екологічної освіти та інформації. - 2012. – Т. 2. – С. 121 – 123.

4. Николаев К.Д. Обоснование принципов и методов экологизации туристической деятельности на территории Украины / К.Д. Николаев, Е.А. Бабилова // Российский Журнал Экотуризма. – 2011. - № 2. – С. 39 - 44.
5. Васильев В. Десять років розвитку сільського зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи / Васильев В. // Туризм: теорія і практика. – 2005. – № 1. – С.49–53.
6. Горішевський П.В. Сільський зелений туризм: організація гостинності на селі / Горішевський П.В., Васильев В.П., Зінько Ю.В. - Івано–Франківськ : Місто-Н, 2003. - 158 с.
7. Гловацька В.В. Сільський зелений туризм: сутність, функції, основні організації: [Про розвиток зеленого туризму (СЗТ) в Україні] / Гловацька В.В. // Економіка АПК. – 2006. – №10. – С. 148-155.
8. Губені Ю.Е. Розвиток сільських територій: європейський досвід для української практики / Губені Ю.Е. // Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: матеріали сьомих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К., 2005. – С. 394-402.
9. Кудла Н. Багатофункціональний розвиток сільських територій від базових ідей до активізації місцевого підприємництва / Кудла Н. // Економіка України. – 2008. – № 1. – С. 62–71.
10. Маєвський Я. Агротуризм: Порадник для сільського господаря / Маєвський Я. – Львів, 2005. – 80 с.
11. Рутинський М.Й. Сільський туризм / Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. – Навчальний посібник. – К. : Знання, 2006. – 271 с.
12. Sznajder M., Przezbrska L. Agroturystyka. – Warszawa: polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2006. – 257 s.

УДК 502.51 (282)

СУЧАСНИЙ СТАН Р. ІНГУЛЕЦЬ У МЕЖАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Дем'янова О.О. – аспірант,
Пилипенко Ю.В. – д. с.-г. н., професор,
Шахман І.О. – к. геогр. н., доцент, ХДАУ*

Постановка проблеми. Найважливіша та найгостріша проблема водозабезпечення в сучасних умовах – збереження річок. В умовах техногенного навантаження та інтенсифікації сільського господарства її вирішенню відводиться важливе значення. Вона полягає в тому, що те природне середовище, яке в процесі еволюції сформувало людину, значною мірою пов'язане з водою, а річки є основним доступним джерелом прісної води. Велика ієрархія екологічних систем, на вершині якої перебуває екосистема людини, залежить від наявності та якості води. При дефіциті або різкому погіршенні її якості відбувається деградація, розпад екосистем, включаючи екосистему людини [5].